

Sociologie Românească

ISSN: 2668-1455 (print), ISSN: 1220-5389 (electronic)

**EROISMUL CULTURAL: MIHAIL MANOILESCU. PE MARGINEA
LUCRĂRII LUI PANTELIMON, CRISTI, MIHAIL MANOILESCU. DOCTRINA
CORPORATISTĂ. OSCAR PRINT, BUCUREȘTI, 2021**

Radu BALTASIU

Sociologie Românească, 2021, vol. 19, Issue 2, pp. 263-273

<https://doi.org/10.33788/sr.19.2.15>

Published by:
Expert Projects Publishing House

On behalf of:
Asociația Română de Sociologie

**EROISMUL CULTURAL:
MIHAIL MANOILESCU.
PE MARGINEA LUCRĂRII
LUI PANTELIMON, CRISTI,
MIHAIL MANOILESCU.
DOCTRINA CORPORATISTĂ.
OSCAR PRINT, BUCUREȘTI, 2021**

Radu BALTASIU*

Abstract

This is an essay focused on the Cristi Pantelimon's *Mihail Manoilescu. Doctrina corporatistă* [Mihail Manoilescu. The Corporative Doctrine], Oscar Print, Bucharest, 2021.

Dr. Pantelimon's book is a witness to our times: it refers to an essential work at a critical moment. Dr. Pantelimon provides us with an almost complete synthesis of the omnia work of the great economist, sociologist, publicist, engineer, and politician, finally, the great Romanian, Mihail Manoilescu. Why is the work in question so important? Because it is a reality management technique, without which we will not be able to make the leap from the orbit of underdevelopment to that of development. The study is focused on the chapter structure as well the metastructure of the book – the main ideas and concepts of the overall Manoilescu's work. We shall discuss on protectionism, corporatism, autarchy, orthodoxy and corporatism etc.

Keywords: Manoilescu, corporatism, doctrine, totalitarianism.

Cartea dr. Pantelimon este un martor al vremurilor noastre: trimite la o operă esențială într-un moment critic. Ca un veritabil cutezător al frontierei culturale, dr. Pantelimon s-a încapățânat să ne procure gema unui bagaj cultural unic, de care sistemul cultural și politic se îndepărtează rapid. Dr. Pantelimon ne pune la dispoziție sinteza *operei omnia*¹ a marelui economist, sociolog, publicist, inginer și om politic, nu în ultimul rând, mare român, Mihail Manoilescu. De ce este atât de importantă opera în discuție? Pentru că ea constituie o *tehnică de gestionare*

* Universitatea din București, Facultatea de Sociologie și Asistență Socială, București, ROMÂNIA. E-mail: radu.baltasiu@gmail.com

a realității, fără de care nu vom putea face saltul de pe orbita subdezvoltării la cea a dezvoltării.

Structura cărții

Lucrarea dr. Cristi Pantelimon trece în revistă cvasiexhaustiv, la nivelul cunoștințelor bibliografice de astăzi, opera manoilesciană. Aceasta face parte din seria monografiilor moderne: aceasta nu este doar o trecere liniară în revistă a operei autorului, ci, prin lectura *după probleme și axe de analiză utile și astăzi*, monografia devine instrument indispensabil (re)construcției sociale.

Astfel, împărțirea pe capitole urmărește, desigur, pe lângă firul lecturii personale a autorului, chiar densitățile operei marelui economist, pe care nu de puține ori le proiectează pe ecranul unor teorii sociologice și economice contemporane.

Reintegrarea lui Manoilescu în cultura română după 1989 este insuficientă, cea mai notabilă absență înregistrându-se în sistemul universitar. Excepție, curentul inițiat de acad. Ilie Bădescu la Facultatea de Sociologie a Universității din București, între 1990 și 2008. Cităm câteva lucrări semnificative semnate de acesta, în calitate de unic autor sau apărute sub coordonarea sa : „Sociologia și Geopolitica Frontierei” (Ed. Floare albastră, 1995), „Istoria sociologiei. Teorii sociologice contemporane” (Ed. Eminescu, 1996), „Sincronism European și Cultură critică românească” (Ed. Științifică și Enciclopedică, 1984), „Sociologia și economia problemelor sociale”, (Mica Valahie, București, 2011). În aceeași școală de gândire semnalăm și lucrarea mai veche a lui Cristi Pantelimon, „Corporatism și Economie. Critica sociologică a capitalismului” (Ed. Academiei, 2009), sau teza de doctorat a subsemnatului, publicată în 2003, „Sociologie economică și Teoria elitelor” (Centrul de Geopolitică și Antropologie Vizuală al Universității din București).

Revenind, structura lucrării semnate de dl Cristi Pantelimon, „Mihail Manoilescu și Doctrina corporatistă” este următoarea:

- I. „Câteva repere ale biografiei morale”
- II. „Ideile fundamentale ale lui Mihail Manoilescu”
- III. „Revista „Lumea Nouă” (1932-1942)”
- IV. „Opere morale”
- V. „Câteva aspecte legate de receptarea operei lui Mihail Manoilescu”
- VI. „Bibliografie”.

Privind Capitolul I, „Câteva repere ale biografiei morale”

Remarcăm de la bun început caracterul complex și novator al monografiei recenzate. Reținem *funcția morală* a operei și deci obligația monografiei de a fi și ea *morală*, de a avea utilitate în raport cu coeziunea și destinul societății (al

Țării). Astfel, Cristi Pantelimon precizează că opera manoilesciană (lumea ideilor) trebuie decuplată de sinuozitățile vieții personale ale autorului. De altfel, acest îndemn nu este decât unul la luciditate, pentru că, oricum, ideile, știm de la Platon, sunt independente de puterile noastre: „Dacă am admite un raport foarte strâns între operă și viața autorului, am cădea în ceea ce se numește sociologism vulgar: privirea ne-ar fi confiscată de evenimentele vieții, iar opera s-ar transforma într-o umbră palidă a acelor evenimente. Autorul ar cădea de pe piedestal, înlocuit fiind de omul «concret», spectacolul vieții ar umbri valoarea operei – dar cel mai mare pericol ar fi, evident, completa «demitizare» a ansamblului om-operă, căci omul ar fi transformat din (posibil) geniu în «om ca noi»...” (Pantelimon, op. cit., 7).

Pentru a accede la informația *reală* cuprinsă în opera manoilesciană, de o așa de mare adâncime, arată dr. Pantelimon: „Memoria sa trebuie cinstită până la hotarul legendei.” (idem., p. 22). Un avertisment mai limpede dat rațiunii cunoscătoare nici că se putea.

Privind Cap. II „Ideile fundamentale ale lui Mihail Manoilescu”

Aici sunt trecute în revistă, pe axele pe care le vom discuta în capitolul următor, lucrările principale ale lui Mihail Manoilescu, cu precădere: „Secolul Corporatismului”, „Forțele naționale productive și comerțul exterior”, „Rostul și destinul burgheziei românești”, „Eminescu economist”.

Iată o scurtă caracterizare a demersului manoilescian: „Corporatismul manoilescian este antidemocratic, organicist și «totalitar». El nu suprimă libertatea individuală, ci doar așază această libertate sub tutela unui ideal național, coordonat de la nivelul corporației sau supracorporației statului. [...] acest corporatism este răspunsul organicist la nevoia de limitare a exploatării sau colonialismului mondial, pe care autorul român a explicat-o în lucrările ce vizau schimburile economice internaționale. Aceste schimburi se desfășoară sub semnul raportului fatal de 1 la 10, adică țările agricole sunt nevoite să facă eforturi înzecite pentru a putea să-și plătească importurile de factură industrială din țările avansate.” (Cristi Pantelimon, op. cit., 42).

Cele mai importante teme privesc, în paralel, imperativul industrializării agriculturii, al apariției parlamentului corporativ, al protecționismului – teme tehnice, subordonate problematicii generale a superiorității organizării corporative față de democrație, a reconsiderării teoriei liberale a valorii și a avantajului comparativ – depășite dramatic de realitățile din țările agrare, a raportului dintre beneficiul întreprinzătorului și beneficiul național, a rosturilor burgheziei etc. Acest capitol este esențial pentru definirea conceptului și doctrinei corporatiste, a direcțiilor de dezvoltare avute în vedere de autor, și tot aici sunt trecute în revistă marile răspunsuri ale acestei paradigme care este mai mult decât economie:

„Corporatismul este tocmai acest element integrator și fortifiant al fiecărei comunități naționale ... Proiectele de cetăți autentice la care gândeau Platon și Aristotel ... Mai ales Aristotel este cel care subliniază rolul eminent al autarhiei ... «cea dintâi cetate potrivită pentru o comunitate politică este în mod necesar cea compusă dintr-o mulțime suficient de mare pentru ca ea să fie mai întâi autarhică în vedere vieții bune» (*Politica*, VII, 4, 1326b 8) ... «... căci disponibilitatea tuturor și lipsa oricăror nevoi înseamnă autarhie» (*Politica*, VII, 4, 1326b 20).” (Pantelimon, op. cit., 31).

Desigur, cel mai important aspect al monografiei realizată de Cristi Pantelimon este lămurirea conceptuală a noțiunii de corporatism din perspectiva manoilesciană. În esență, „Manoilescu crede că toate epocile istorice au fost corporatiste cu excepția notabilă a secolului XIX, care a traversat istoria cu ajutorul teoriilor democratice. Corporatismul este ... sinonim cu organicism, cu organizarea societății după legi organice și nu după cele rațional-politice.” (Pantelimon, op. cit., 28). Corporatismul, spre deosebire de democrație, care este centrată pe individualism, este o formă de organizare *integrală* a realității: «Acest totalitarism, ca dispoziție sufletească, colorează toate manifestările omenești în artă, în politică, în realizările ... tehnice. El înseamnă anonimizarea și confundarea omului într-un spirit care depășește pe individ, pentru a năzui să mărturisească numai colectivitatea și climatul epocii. Această atitudine sufletească de modestie și de menținere în penumbră a creatorului artistic în fața creațiunii sale are ceva din suflul creștinismului autentic.»” (Manoilescu, „Lumea nouă”, nr. 1-2/1938, „Stil individualist și stil totalitar” în Pantelimon, op. cit., 15).

Chestiunea este esențială pentru lămurirea confuziei care se face astăzi, de pildă, între comunism, dictatură și totalitarism. Totalitarismul, ca formulă politică, ține seama de om ca întreg, având ca finalitate comunitatea. Comunismul, confiscă insul ca întreg și-l pune în slujba incendiului ideologic final, al lumii fără nimic (gândire, proprietăți, atribute psiho-morale). Iată cum, și din acest punct de vedere, cartea profesorului Cristi Pantelimon este importantă.

Privind Cap. III „Revista „Lumea Nouă” (1932-1942)

În linii mari, arată dr. Cristi Pantelimon, analizele „Lumii noi” dezvoltă tezele maestrului pe care acesta și le-a expus în lucrările sale capitale. Dar, mai interesant, „Lumea nouă” constituie un incubator foarte interesant al noii generații de analiști și de cercetători, care se suprapune, parțial, cu generația creată de Nae Ionescu și Dimitrie Gusti. „Lumea nouă” este, iată, dovada că și Mihail Manoilescu a fost creator de școală și un contribuitor esențial la formarea tinerei generații. Dacă n-ar fi venit vâltoarea comunistă peste România, țara noastră nu doar că ar fi ocupat

un loc privilegiat în rândul culturilor majore, cu maturitate de gândire în științele social-economice, dar ar fi avut și o societate prosperă, structurată în acord cu inteligența foarte aplicată a acestor minți.

Linia generală a „Lumii noi” este antiliberală fără a fi anti-libertate, arată dr. Cristi Pantelimon. Lucrul acesta pare greu de crezut astăzi, când, din comoditate sau din obișnuință, suprapunem două noțiuni tot mai slăbite de conținut: liberalismul cu democrația. În epocă, tinerii nu aveau complexe. Înfățișând linia tinerească a unui Otetelișanu, autorul arată: „Anti-liberalismul lui Otetelișanu are accente originale: el opinează că progresul economic al secolului al XIX-lea *nu* se datorează liberalismului (cum îndeobște se consideră), ci unui «concurș fericit de împrejurări». Autorul consideră că liberalismul este fundamental depășit, în sensul în care noua organizare social-politică trebuie să readucă normalitatea în raport cu axa individ-colectivitate: în orice colectivitate este normal ca individul să se supună interesului acestei colectivități și nu invers, cum se întâmpla în liberalismul de esență clasică.” (Pantelimon, op. cit., 105).

Privind Cap. IV „Opere morale”

Autorul a ales să plaseze două din lucrările importante ale lui Mihail Manoilescu spre finalul cărții – avem în vedere „Tragica predestinare a geniului moldovenesc” (1945) și „Etica politică” (1948), considerând, probabil, că acestea constituie o încununare a operei, nu doar în ordinea temporală, dar și din perspectiva superiorității eticii și a politicii asupra economiei și sociologiei. Cert este că analiza privind distribuția demografiei naționale a inteligenței și eroismului este o noutate care intrigă și pune pe gânduri: Moldova este centrul sacrificial al României și, nu în ultimul rând, pol al inteligenței. Prin „Etica politică”, arată Cristi Pantelimon, Manoilescu se înscrie în linia multiseclară a gândirii românești, inaugurată de Neagoe Basarab, antimachiavelică, creștină și populară („populistă” ar spune, probabil, neinițiatii de astăzi). Trecerea în revistă a valorilor politice sintetizate de către Manoilescu nu poate fi decât de mare utilitate oricărui politician preocupat de conștiința rolului și rosturilor sale. Cităm concluziile capitolului: „În concluzie, valorile finale sunt: patria, națiunea, clasa, comunitatea confesională, provincia, omenirea, comunitatea profesională (pe diferite trepte de importanță). Valorile instrumentale sunt: statul, partidul politic, doctrina politică, suveranul și șeful politic.” (Pantelimon, op. cit., 256).

Direcțiile majore ale operei manoilesciene (metastructura cărții)

Axele operei manoilesciene identificate de dr. Cristi Pantelimon, care răzbat adesea intersectându-se capitolele, sunt următoarele:

1. Originea doctrinară și paradigmatică a corporatismului manoilescian este eminesciană:

○ Eminescianismul – ca structură de bază și tipologie de abordare a marilor probleme, a decalajului dintre popor și stat, dintre statul român și națiunile mai puternice (ambele stau sub semnul schimbului inegal, sau a ceea ce Eminescu numește diferența dintre Țara reală și țara legală).

○ Raportul eminescian dintre Țara reală și Țara legală își găsește rezolvarea în soluția corporatistă.

Cristi Pantelimon: „... Manoilescu îl va considera pe Eminescu atât precursor al protecționismului, cât și al corporatismului...” (în op. cit., 53).

Este adevărat, Manoilescu altoiește experiența eminesciană cu protecționismul german al lui Frederich List, însă trebuie precizat că în acest altoi precumpănește componenta eminesciană, întrucât teza germană are în vedere, pe fond, înlocuirea imperialismului britanic cu unul de sorginte germană, teza dominației fiind străină filonului de gândire românesc.

1. Provocarea la care răspunde Manoilescu este supraviețuirea statului și modernizarea societății românești în condițiile adâncirii decalajelor economice, odată cu creșterea tehnicității exporturilor și armatelor statelor dezvoltate. Cheia este reconstruirea mobilității sociale dinspre „pretenții” (clasa) spre competența profesională în slujba interesului național (corporația).

○ Soluția corporatistă, la rândul ei, are trei direcții principale și una secundară de „înaintare” în raport cu „dezordinea liberală”: parlamentul corporativ, protecționismul industriei autohtone, industrializarea agriculturii, respectiv partidul unic.

○ Cheia reformării statului sunt elitele: „... mulți consideră că «poporul» este cel responsabil în principal, iar acesta, poporul «are elita pe care o merită». O astfel de sintagmă traduce, de fapt, o scamatorie logică și sociologică: nu orice clasă sau pătură socială are același nivel de responsabilitate față de destinele unei națiuni...

Singura situație în care responsabilitatea ar putea fi considerată difuză, adică distribuită în mod egal fie între diferitele clase sau pături sociale, fie între acestea și masele de oameni, ar fi aceea în care societatea ar fi neierarhizată, masificată. Într-o astfel de societate perfect egalitară și masificată, într-adevăr, toată lumea ar fi egală cu toată lumea și toți ar contribui în mod egal la binele colectiv sau la răul colectiv. ...

O clasă care are toate datele pentru a conduce este și responsabilă de modul în care conduce o societate. ... Ea are privilegiile și puterea cea mai mare, dar

puterea obligă, atenționează teoreticianul român.” Pantelimon, op. cit., p. 85, respectiv p. 88).

○ Soluția corporatistă se referă, deci, atât la reconstrucția statului, cât și la aceea a societății. Reconstrucția statului este o necesitate absolută: „Manoilescu este preocupat în sens înalt de destinul statului. Pentru el, statul român se află la o cumpănă grea. El nu este, de fapt, un stat cu rădăcinile bine înfipite în istorie, și nici poporul român nu se simte reprezentat cu adevărat de acest stat.” (Pantelimon, op. cit., 23).

○ Odată ce constată impasul statului și societății românești în subdezvoltare Manoilescu propune, de fapt, o Românie modernizată în *coordonatele specificului său național*. Mesajul lui Manoilescu este *conservator*. Din punct de vedere științific, Manoilescu reușește performanța de a demonstra că a fi conservator nu înseamnă a nu fi modernizator, dimpotrivă: condiția conservării țării în coordonatele ei esențiale este tocmai modernizarea acesteia: politică – parlamentul corporativ, economică – industrializarea agriculturii, socială – oprirea decalajelor sat-oraș etc.

○ Direcția conservatoare este triplă: socială, culturală, economică. Umbrela sub care se așează acest conservatorism este *autohtonizarea* spirituală, politică și, în consecință, acolo unde este posibil, autarhia economică. Chestiunea este intens dezbătută în epocă, de la Nae Ionescu la tineri ca Băncilă, Vulcănescu, Eliade, de la Iorga la Motru etc. Notăm înțelesul noțiunii de autohtonizare în gândirea economică – *anticiparea corectă a propriilor nevoi*: „... autohtonismul gândirii în domeniul economic și social-politic – adică în acele domenii în care omul trebuie să creeze anticipând – înseamnă altceva decât autohtonismul gândirii în domeniul literar și artistic. În acesta din urmă, ...autohtonismul înseamnă a descoperi ceea ce există în sufletul colectiv al neamului, pe când în domeniul social și economic, autohtonismul înseamnă a crea forme noi de viață și de organizare care să constituie de fapt manifestarea externă a unei originalități interioare.» (Manoilescu în „Lumea nouă”, nr. 3-4/1938, p. 61, în Pantelimon, op. cit., 201). Gândite astfel, protecționismul și autarhia economică capătă sens: „Manoilescu crede că semnul distinctiv al secolului XX este, din punct de vedere economic, descentralizarea industrială a economiei mondiale. «Superioritatea intrinsecă» a industriei față de agricultură face ca schimbul de mărfuri între țările industriale și cele agricole să fie întotdeauna în avantajul primelor. Schimbul este, așadar, inegal. Ca urmare, țările agricole ar trebui să facă eforturi pentru a-și pune la punct o industrie proprie, deci pentru a deveni autarhice.” (Pantelimon, op. cit., 30).

2. Imperativul asigurării statului român înseamnă asumarea destinului geopolitic al acestuia. De altfel, din momentul în care se pune problema trecerii de la schimbul inegal la cel echivalent, discuția devine geopolitică, atât în raport cu marii producători, cât și în raport cu ordinea generală a Europei: „Atâta vreme cât știința economică credea că poate să justifice schimbul internațional între produsele industriale și cele agricole prin avantaje, care ar fi revenit în măsură egală celor doi parteneri ai schimbului, se mai putea

susține concepția că țările primitive să renunțe din nou la străduințele lor de industrializare. /Știința liberală – beneficii mutuale, nu egale!!/ Însă, de îndată ce se recunoaște că în acest schimb avantajul mult mai mare revine țării exportatoare de produse industriale, atunci trebuie să se admită că, din punctul de vedere al țărilor agrare primitive, este mult prea ușor de înțeles dacă ele continuă industrializarea. *Raportul de schimb internațional 1:10 între țările agricole și cele industriale dă cheia înțelegerii relațiilor dominante în prezent și între popoarele lumii* (s. a.)» (Manoilescu, „Secolul corporatismului”, p. 46, în Pantelimon, op. cit., 54).

La nivel geopolitic, Manoilescu pune problema complementarității economiei românești cu cea germană și a unificării europene, în context.

○ Refacerea ordinii europene, altfel predispusă la haos, este necesară pe o triplă direcție de modernizare: *unificarea europeană* pe calapod suveranist, în paralel cu echilibrarea obligatorie a schimburilor comerciale dintre statele puternice și cele predominant agrare și, nu în ultimul rând, deodată cu *spiritualizarea frontierelor*: „... pentru ca starea generală a Europei să fie stabilă, crede economistul [Manoilescu], este nevoie «să se înceapă prin solidarizarea celor două Europe ..., Europa industrială apuseană și Europa agricolă răsăriteană.»” („Lumea nouă”, nr. 3/1932, 10, prezentarea lucrării lui Francis Delaisi, *Les Deux Europes*, 1929, în Pantelimon, op. cit., 117).

Aceasta pentru că Manoilescu:

„Este un european și un patriot în același timp, din speța viitorului de Gaulle; un european pentru că iubește Italia și cunoaște Germania și Franța, dar un patriot, «un țaran de la Dunăre», cum se considera cu mândră modestie ... este un tradiționalist, un adept al ortodoxiei, fără rest, un român în toată puterea cuvântului ... O fericită și unică, la noi, combinație de tradiționalism și spirit modern.” (Pantelimon, op. cit., p. 19).

Nu în ultimul rând, autorul scoate la lumină ultima condiție a existenței Europei unite:

«Atât timp cât nu vom avea acea unitate spirituală, nu va mai fi o Europă.»” (Manoilescu, „Antagonismele materiale și unitatea spirituală a Europei”, în „Lumea nouă”, nr. 8/1932, 13, în Pantelimon, op. cit., 123).

○ Deși utilă pentru punerea pe baze solide a păcii europene, *complementaritatea economică* între statele industrializate și cele agrare nu este încă posibilă, arată Manoilescu. În consecință, soluția este *autarhia economică* pe cât posibil.

În dialogul său cu germanul Walter Grävell, Manoilescu arăta că „«mai pledează în favoarea industrializării țărilor agricole și alte motive afară de cele economice, dintre care cel mai de seamă este desigur *independența economică în timp de război*. Orice specializare a economiei naționale, în cadrul unei mari comunități economice și orice reciprocitate și complementaritate *necesită o mare intimitate politică*, care încă nu este realizată.»” (în „Lumea nouă”, nr. 11-12/1938, apud Pantelimon, op. cit., 242).

3. Clarificarea ideologică este o altă direcție majoră. În primul rând, în raport cu necesitățile societății, ale poporului și statului, corporatismul este o doctrină *totalitară*, nu anarhică, nici constrângătoare (cum este comunismul). În al doilea rând, care sunt diferențele față de celelalte doctrine care conțin trimiteri corporatiste?

○ În primul rând, Manoilescu lămurește noțiunea de „totalitar”, aspect atât de rău înțeles astăzi, când doctrine anarhice sunt considerate astfel: Manoilescu, „Lumea nouă”, nr. 1-2/1938, „Stil individualist și stil totalitar”: «Acest totalitarism, ca dispoziție sufletească, colorează toate manifestările omenești în artă, în politică, în realizările ... tehnice. El înseamnă anonimizarea și confundarea omului într-un spirit care depășește pe individ, pentru a năzui să mărturisească numai colectivitatea și climatul epocii. Această atitudine sufletească de modestie și de menținere în penumbră a creatorului artistic în fața creațiunii sale are ceva din suflul creștinismului autentic.» (Pantelimon, op. cit., 15).

○ Din punct de vedere doctrinar, corporatismul manolescian este diferit de celelalte doctrine totalitare ale epocii: fascismul italian și nazismul german. Dacă pentru fascism scopul este statul, iar pentru nazism „omului german” supraevaluat, pentru corporatismul românesc scopul este solidaritatea socială și unificarea sufletească a poporului român prin întărirea statului, economiei, a aparatului politic și a rosturilor sociale. Mai mult, corporatismul românesc (manoilescian) este *creștin, ortodox*:

„... ortodoxia este focarul unității spirituale a neamului românesc, baza de pornire a visului modernizator al ideilor politice manoilesciene: unitate politică și modernizare prin respectul tradiției. O atare unitate nu este susceptibilă de nicio fisură logică și ontologică; Manoilescu a gândit România unitar la nivel spiritual (prin ortodoxie), la nivel politic (prin corporatism sau partidul unic) și la nivel economic (prin industrializare, care însemna aducerea la zi și ridicarea țării la nivelul statelor puternice pentru a rezista presiunii lor). Programul politic, economic și spiritual al lui Manoilescu reprezintă, așadar, o dovadă de gândire de maximă coerență și curaj.” (Pantelimon, op. cit., 161).

4. De sorginte eminesciană și ortodoxă, corporatismul manolescian are în vedere imperativul reconstrucției elitei pe doi piloni: al ascezei mundane și al cultului cavalerului.

○ Noua elită este „intransigentă”:

„Mai mult decât o revoluție politică sau economică, revoluția lui Manoilescu este una spirituală. Formele pe care aceasta le vrea depășite sunt, în definiția clasică a teologiei, «păcate». De aceea, manifestul revoluționar al lui Mihail Manoilescu are conotații religioase, chiar dacă autorul caută soluții «în veac». ... «O revoluție etică cu caracter de intransigență și ascetism, cum este revoluția națională, nu poate să nu intre în conflict violent cu morala burgheză, care stă gata oricând să se îndoie în fața poruncilor interesului», disprețuiește confortul și «iubește pericolul». Avem, iată, o completare la tabloul revoluției naționale, prin caracterul

său eroic. Nimic surprinzător, deoarece știm deja că, pentru Manoilescu, clasa conducătoare ce merită acest atribut este o combinație de spirit dezinteresat, ascetic (moral) și spirit cavaleresc, eroic («Revoluția națională este de spirit militar», scrie economistul român). Ordinul cavalerilor completat cu cel al călugărilor este fondul general sub care se desfășoară rațiunea de a fi a acestei elite imaginate de economistul român. Dar nu este o atare elită, elita «perenă» la care visa încă Platon, în *Republica* sa?» (Manoilescu în „Lumea nouă”, nr. 10-11, 1937, 331, în Pantelimon, op. cit., 198).

○ Dar nu „tiranizează” viața – pentru că doctrina corporatistă propusă de Manoilescu este creștină. Mai mult, arată Manoilescu, doctrina corporatistă nu poate fi înțeleasă în afara credinței ortodoxe:

„... ortodoxia este baza spirituală a statului modern român, ortodoxia este văzută de marele economist și în lumina împotriva materialismului. Manoilescu ține o conferință dedicată acestei teme, sub auspiciile Patriarhiei Române, *Lupta ortodoxiei împotriva materialismului*, în 1931, care va fi publicată doi ani mai târziu.” (Pantelimon, op. cit., 162).

Cu toate acestea, „De la bun început, el respinge ideea unei dominații a Bisericii asupra statului. Așadar, refuză ideea de teocrație. ... Ea trebuie să rămână *deasupra* statului. ... Biserica trebuie să cucerească clasele culte și să ridice nivelul credinței la clasele populare: «Sus – progres în întindere; jos – progres în calitate.»” (Manoilescu, „Lupta ortodoxă împotriva materialismului”, 21, în Pantelimon, op. cit., 165, 166).

În final

La finalul acestei recenzii, nu putem să nu remarcăm actualitatea operei atât de în detaliu descrisă de către Cristi Pantelimon. Nu ai cum, dacă aduni rațional datele problemei subdezvoltării, dacă ai, desigur, ca reper țara ta în context mondial, să nu observi validitatea demersului manoilescian. La 30 de ani după 1989, decuplarea dintre facultatea rațiunii și cunoașterea instituționalizată este în continuare importantă. De altfel, teoria manoilesciană nu este decât o reconfirmare a teoriilor moderne ale dependenței, după care periferizarea economică își asociază o slăbiciune (dependență) spirituală a instituțiilor pe măsură, manifestată prin incapacitatea cronică a elitelor de a-și pune probleme reale. Nu putem spune că teoria lui Manoilescu „nu mai este actuală”. Dimpotrivă, România lui Manoilescu nu era chiar atât de periferică în raport cu Europa, era mai degrabă o semiperiferie.

Notă

¹Ar mai trebui inclusă „Politica producției naționale”, Cultura Națională, 1923.

Bibliografie

- Baltasiu, R. (2003). *Sociologie economică și Teoria elitelor*. București: Centrul de Geopolitică și Antropologie Vizuală, Facultatea de Sociologie și Asistență socială a Universității din București.
- Manoilescu, M. (1922). *Țărănism și democrație*. București: Atelierele Poporul.
- Manoilescu, M. (1933). *Lupta ortodoxiei împotriva materialismului*. București: Imprimeria Centrală.
- Manoilescu, M. (1934). *Secolul corporatismului. Teoria corporatismului integral și pur*. București: Națională-Ciornei.
- Manoilescu, M. (1934). *Spațiul economic corporativ*. București: Tipografia Ion C. Văcărescu.
- Manoilescu, M. (1935). *Eminescu economist*. București: Monitorul Oficial, Imprimeria Națională.
- Manoilescu, M. (1936). *Românism și ortodoxie*. Caransebeș: Tiparul Tipografiei Diecezane.
- Manoilescu, M. (1938). *Ideea de plan economic național*. București: Monitorul Oficial, Imprimeria Națională.
- Manoilescu, M. (1940). *Partidul unic. Instituția politică a regimurilor noi*. București: Cartea Românească.
- Manoilescu, M. (1986) [1937]. *Forțele naționale productive și comerțul exterior. Teoria protecționismului și a schimbului internațional*. București: Științifică și Enciclopedică.
- Manoilescu, M. (1993). *Memorii*, 2 vol. București: Enciclopedică.
- Manoilescu, M. (1993) [1945]. *Tragica predestinare a geniului moldovenesc*. Iași: Moldova.
- Manoilescu, M. (2010) [1948]. *Etica politică*. București: Spandugino.
- Pantelimon, C. (2021). *Mihail Manoilescu. Doctrina corporatistă*. București: Oscar Print.